

Presidentinvaalit 2024

Ehdokasvalinta, media ja kansansuosio

TAMPERE
UNIVERSITY
PRESS

Toimittaneet Maarika Kujanen & Tapio Raunio

Presidentinvaalit 2024

Presidentinvaalit 2024

Ehdokasvalinta, media ja kansansuosio

Toimittaneet
Maarika Kujanen & Tapio Raunio

©2025 Tekijät ja Tampere University Press

Tämän teoksen sisältö (ellei toisin mainita) on julkaistu Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä (CC BY-NC-ND 4.0). Aineistoa saa jakaa ja levittää edelleen missä tahansa välineessä ja muodossa, kunhan tekijä mainitaan. Aineistoa ei saa hyödyntää kaupallisesti eikä sitä saa julkaista muokattuna. Tutustu käyttöehtoihin osoitteessa <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.fi>.

Typografia
Markus Itkonen

Taitto
Eija Kylmäniemi

Kannen toteutus
Jonna Lahti

ISBN 978-952-359-068-7 (PDF)
ISBN 978-952-359-069-4 (painettu, nid.)

Kustantaja: Tampere University Press, Tampere, Suomi
Painopaikka: Libri Plureos GmbH, Hampuri, Saksa

Viittausohje:
Kujanen, M. & Raunio, T. (toim.) (2025). *Presidentinvaalit 2024: Ehdokasvalinta, media ja kansansuosio*. Tampere University Press. <https://doi.org/10.61201/tup.1045>

Sisällys

- Esipuhe 9**
- 1 Johdanto: Kampanjointia turvallisuus edellä, sovittelevassa hengessä 11**
Maarika Kujanen & Tapio Raunio
- 2 Äänestäjien sosiodemografinen profiili sekä arvot ehdokasvalintojen taustalla 48**
Aino Tiuhonen, Sami Borg & Veikko Isotalo
- 3 Presidentinvaaliehdokkaiden ominaisuudet ja ehdokasvalinta 80**
Jaakko Hillo, Mikko Mattila & Åsa von Schoultz
- 4 Taktinen äänestäminen presidentinvaaleissa 104**
Josefina Sipinen, Lisbeth Laine & Elina Kestilä-Kekkonen
- 5 Mistä presidentinvaaleissa on kyse? Vaalijulkisuus gallupien ja vaalikoneiden näkökulmasta 124**
Risto Niemikari
- 6 Sosiaalinen media presidentinvaaleissa 159**
Pekka Isotalus & Esko Nieminen
- 7 Kansalaisten näkemykset presidentin valta-asemasta 180**
Vesa Koskimaa, Maarika Kujanen & Tapio Raunio
- 8 Mikä selittää presidentin korkeaa kansansuosiota? 205**
Maarika Kujanen
- 9 Yhteenveto: Pohdintaa Suomen presidentinvaaleista ja presidentti-instituutiosta 228**
Maarika Kujanen & Tapio Raunio
- Kirjoittajatiedot 241**

Kuviot

- Kuvio 1.1** Ehdokkaiden kannatus Ylen kannatusmittauksissa 09/2023–01/2024 (%). 29
- Kuvio 1.2** Äänestysaktiivisuus presidentinvaaleissa 1994–2024 (%). 34
- Kuvio 1.3** Äänestysaktiivisuus eri vaaleissa 1994–2024 (%). 35
- Kuvio 2.1** Sijoittuminen sosioekonomiselle vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudelle ja sosiokulttuuriselle GAL-TAN-ulottuvuudelle iän ja sukupuolen mukaan. 53
- Kuvio 2.2** Sijoittuminen sosioekonomiselle vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudelle ja sosiokulttuuriselle GAL-TAN-ulottuvuudelle koulutustason mukaan. 54
- Kuvio 2.3** Sijoittuminen sosioekonomiselle vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudelle ja sosiokulttuuriselle GAL-TAN-ulottuvuudelle äänestäjien puoluevalinnan mukaan. 56
- Kuvio 2.4** Ensimmäisen kierroksen ehdokkaiden äänestäjien sijoittuminen sosiokulttuuriselle GAL-TAN ja vasemmisto-oikeisto-ulottuvuuksille. 63
- Kuvio 2.5** Toisella kierroksella Stubbia tai Haavistoa äänestäneiden sijoittuminen sosiokulttuuriselle GAL-TAN ja vasemmisto-oikeisto-ulottuvuuksille. 66
- Kuvio 2.6** HS:n (16.11.2023) ja Ylen (8.1.2024) arvokartat presidentinvaalien ehdokkaista. 68
- Kuvio 3.1** Erityyppisten ehdokkaiden suosio sukupuolen ja ikäryhmän mukaan. 95
- Kuvio 3.2** Ehdokkaiden poliittisten arvopainotusten ja luonteenpiirteiden vaikutus heidän suosionsa sukupuolen ja ikäryhmän mukaan. 97
- Kuvio 4.1** Ehdokasvalinnan ja puolueläheisyyden mukaan niiden valitsijoiden osuus, jotka äänestivät muuta kuin eniten pitämäänsä ehdokasta (%). 115
- Kuvio 4.2** Suhtautuminen väittämään ”Halusin vaikuttaa ensimmäisen kierroksen ehdokasvalinnallani ennen kaikkea siihen, että joku tietty ehdokas ei pääsisi toiselle kierrokselle”. 117
- Kuvio 4.3** Puolueläheisyyden ja taktisen äänestämisen yhteyttä selittävä logistinen regressiomalli. 118
- Kuvio 4.4** Suhtautuminen väittämään ”Äänestin itselleni mieluisinta ehdokasta riippumatta siitä, mitkä olivat hänen mahdollisuutensa päästä toiselle kierrokselle”. 119
- Kuvio 4.5** Suhtautuminen väittämään ”Äänestin ennen kaikkea sellaista ehdokasta, jolla oli vaaleja edeltäneiden kannatusmittausten perusteella parhaat mahdollisuudet tulla valituksi”. 120
- Kuvio 6.1** Sosiaalisen median seuraaminen ikäryhmittäin. 167
- Kuvio 6.2** Ehdokkaiden TikTok-aktiivisuus ensimmäisellä kierroksella. 171
- Kuvio 6.3** Ehdokkaiden TikTok-aktiivisuus toisella kierroksella. 172
- Kuvio 7.1** Arviot tasavallan presidentin vallasta aikavälillä 1984–2022 EVA:n kyselyissä. 185
- Kuvio 7.2** Näkemykset poliittisten toimijoiden vallan määrästä. 186
- Kuvio 7.3** Vastaajien käsitykset presidentin valtaoikeuksista keskimäärin. 187
- Kuvio 7.4** Näkemykset presidentin toivottavista valtaoikeuksista osa-alueittain. 189
- Kuvio 7.5** Kansalaisten näkemykset presidentin toimintatyylistä (%). 191
- Kuvio 7.6** Presidentin valta ja ”poliittisesti haastava” toimintatyyli, vastausjakaumat. 193
- Kuvio 7.7** Presidentin valta ja ”valtionpäämäinen” johtamistyyli, vastausjakaumat. 193
- Kuvio 7.8** Näkemykset presidentin arvojohtajuudesta. 199
- Kuvio 8.1** Presidentin ja hallituksen suosio Suomessa 2000–2023 (%). 209
- Kuvio 8.2** Sauli Niinistön suosio 2012–2022 (%). 211
- Kuvio 8.3** Presidentin ja hallituksen suosio Ranskassa, 2000–2020. 212

Kuvio 8.4 Luottamus poliittisiin instituutioihin 2009–2021 EVA:n Arvo- ja asennetutkimuksissa. 213

Kuvio 8.5 Luottamus poliittisiin instituutioihin 2024, keskiarvo asteikolla 0–10. 214

Kuvio 8.6 Sauli Niinistön henkilökohtainen suosio ja yleinen luottamus presidenttiin asteikolla 0–10 (%). 216

Taulukot

Taulukko 1.1 Presidentin toimivallan kehitys Suomessa. 16

Taulukko 1.2 Ehdokkaat vuoden 2024 presidentinvaaleissa. 21

Taulukko 1.3 Ehdokkaiden vaalirahoitus suuruusjärjestyksessä. 24

Taulukko 1.4 Ehdokasasetelman ja kampanjan kehittyminen. 32

Taulukko 1.5 Ehdokaskohtaiset vaalitulokset ensimmäisellä ja toisella kierroksella presidentinvaaleissa 1994–2024. 36

Taulukko 1.6 Äänestäneet sukupuolen mukaan presidentinvaaleissa 1994–2024 (%). 37

Taulukko 1.7 Äänestäneet iän, koulutuksen ja alueen mukaan presidentinvaaleissa 2024 (%). 38

Taulukko 2.1 Ehdokasvalinta presidentinvaalien ensimmäisellä kierroksella äänestäjän sukupuolen, ikäryhmän, koulutuksen, ammattiryhmän ja puoluevalinnan mukaan. Ristiintaulukointi (%). 61

Taulukko 2.2 Ehdokasvalinta presidentinvaalien toisella kierroksella äänestäjän sukupuolen, ikäryhmän, koulutuksen, ammattiryhmän ja puoluevalinnan mukaan. Ristiintaulukointi (%). 62

Taulukko 2.3 Presidentinvaalien ensimmäisen ja toisen kierroksen ehdokasvalinnat sekä äänestämättä jättäneet. Ristiintaulukointi. 65

Taulukko 3.1 Arviot ehdokkaiden ominaisuuksista neljällä ulottuvuudella (kaikkien vastaajien keskiarvot). 83

Taulukko 3.2 Arviot ehdokkaiden ominaisuuksista ja sukupuolierot (t-testi). 84

Taulukko 3.3 Vastaajien arviot toisen kierroksen ehdokkaiden älykkyydestä, rehellisyydestä, harkitsevaisuudesta ja välittämisestä (keskiarvot). 85

Taulukko 3.4 Osuus vastaajista, jotka kokivat tietyn ominaisuuden syynä päätökseen olla äänestämättä tiettyä ehdokasta. 88

Taulukko 3.5 Ehdokkaiden hylkäyssyyt: keskiarvot sukupuolittain (N=404). 90

Taulukko 3.6 Osuudet vastaajista, jotka ovat vastanneet "vaikuttaa erittäin paljon" syihin olla äänestämättä Stubbia tai Haavistoa. 91

Taulukko 4.1 Presidentinvaaliehdokkaiden lämpömittarikeskiarvot puolueläheisyyden mukaan. 111

Taulukko 4.2 Harkintajoukot puolueläheisyyden mukaan lämpömittarikysymysten perusteella. 113

Taulukko 4.3 Harkintajoukot ehdokasvalinnan mukaan suorien kysymysten perusteella. 114

Taulukko 4.4 Puolueläheisyyden yhteys presidentinvaalien ensimmäisen kierroksen ehdokasvalintaan (%). 116

Taulukko 5.1 Koonti presidentinvaalien 2024 gallupeista elokuusta 2023 lukien. 131

Taulukko 5.2 Vaalikoneiden teemat kysymysmäärineen. 141

Taulukko 5.3 Vaalikonekysymyksiä aihealueittain jakauma. 142

Taulukko 5.4 Yleisimmät vaalikonekysymykset. 143

Taulukko 5.5 Ehdokkaiden mielipiteiden vaikutus äänestyspäätökseen (%).	146
Taulukko 6.1 Ehdokkaiden omien postausten määrä alustoittain ensimmäisellä kierroksella.	164
Taulukko 6.2 Ehdokkaiden omien postausten määrä alustoittain toisella kierroksella.	166
Taulukko 6.3 Instagramin tykkäysten ja kommenttien määrä ensimmäisellä kierroksella.	168
Taulukko 6.4 Instagramin tykkäysten ja kommenttien määrä toisella kierroksella.	168
Taulukko 6.5 Facebookin tykkäysten, kommenttien, jakojen ja reaktioiden määrä ensimmäisellä kierroksella.	168
Taulukko 6.6 Facebookin tykkäysten, kommenttien, jakojen ja reaktioiden määrät toisella kierroksella.	169
Taulukko 6.7 X:n tykkäykset, kommentit, jaot, lainaukset ja näyttökerrat ensimmäisellä kierroksella.	170
Taulukko 6.8 X:n tykkäykset, kommentit, jaot, lainaukset ja näyttökerrat toisella kierroksella.	170
Taulukko 6.9 TikTokin tykkäykset, kommentit, jaot ja katselukerrat ensimmäisellä kierroksella.	172
Taulukko 6.10 TikTokin tykkäykset, kommentit, jaot ja katselukerrat toisella kierroksella.	173
Taulukko 6.11 TikTok-videoiden eriteltyt teemat ensimmäisellä kierroksella.	174
Taulukko 6.12 TikTok-videoiden eriteltyt teemat toisella kierroksella.	174
Taulukko 7.1 Kansalaisten tiedot presidentin valtaoikeuksista: keskiarvovertailu vallan määrää koskevan arvion suhteen, varianssianalyysi.	188
Taulukko 7.2 Näkemykset presidentin vallan määrästä ja johtamistyylistä sukupuolen, ikäryhmän, koulutuksen ja puoluevalinnan mukaan. Ristiintaulukointi (%).	195
Taulukko 7.3 Sosiodemografisten tekijöiden ja poliittisten asenteiden vaikutus muodollisesti vahvan ja epämuodollisesti aktiivisen presidentin tukemiseen, lineaarinen regressioanalyysi.	197
Taulukko 8.1 Kansalaisten tiedot presidentin valtaoikeuksista ja tyytyväisyys/luottamus presidenttiin, varianssianalyysi.	217
Taulukko 8.2 Näkemykset presidentin vallan määrästä ja tyytyväisyys/luottamus presidenttiin, varianssianalyysi.	218
Taulukko 8.3 Luottamus presidenttiin ja tyytyväisyys Sauli Niinistöön sukupuolen, iän, koulutuksen ja puoluekannan mukaan (%).	219

Liitteet

Liitetaulukko 2.1 Keskiarvotarkastelu. Vasemmisto-oikeisto-orientaatio äänestäjän sukupuolen, iän, koulutustason, puoluevalinnan sekä ensimmäisen ja toisen kierroksen ehdokasvalinnan mukaan. 76

Liitetaulukko 2.2 Keskiarvotarkastelu. GAL-TAN-orientaatio äänestäjän sukupuolen, iän, koulutustason, puoluevalinnan sekä ensimmäisen ja toisen kierroksen ehdokasvalinnan mukaan. 77

Liitekuvio 2.1 Missä määrin seuraavat tekijät vaikuttivat siihen, ketä äänestit näissä presidentinvaaleissa? (% vaikutti ratkaisevasti). 79

Presidentinvaalit 2024 -kyselytutkimuslomake 243

Esipuhe

Presidentti-instituutio on nauttinut Suomessa laajaa suosiota ja arvostusta. Vuosituhannen vaihteessa voimaan astunut perustuslaki rajaa presidentin toimivallan lähinnä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan, mutta turvallisuusympäristön muutokset ja Nato-jäsenyys ovat korostaneet presidentin asemaa. Uusi turvallisuusympäristö heijastui vahvasti alkuvuoden 2024 presidentinvaaleihin, joiden kampanjat keskittyivät valtaosin ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Kuitenkin keskusteluissa nousivat esiin myös hallituksen toimivaltaan kuuluvat sisäpolitiikan kysymykset. Presidentin, hallituksen ja eduskunnan valtasuhteisiin liittyykin jännitteitä, jotka tulevat varmuudella näkymään myös Alexander Stubbin presidenttikaudella. Presidentin muodollinen valta on rajallista, mutta asema valtionpäänä ja suuri kansansuosio mahdollistavat aktiivisenkin vaikutusvallan.

Presidentti saa runsaasti huomiota mediassa, mutta tutkimuksia Suomen presidentti-instituutiosta on niukasti. Tämä teos tarjoaa perusteellisen analyysin vuoden 2024 presidentinvaaleista. Kirjassa tarkastellaan vaalien ehdokasvalintaa ja kampanjointia, median roolia vaaleissa sekä kansalaisten näkemyksiä presidentin valta-asemasta. Samalla teos tarjoaa uusia avauksia Suomen presidentti-instituution arviointiin, myös kansainvälisestä vertailevasta näkökulmasta. Toivomme teoksemme herättävän kiinnostusta systemaattisempaan tutkimukseen niin maamme presidentinvaaleista kuin laajemmin presidenteistä. Lisäksi teos soveltuu opetusmateriaaliksi yliopistoissa ja muissa oppilaitoksissa.

Empiirisesti kirjan luvut nojaavat ensisijaisesti vaalien jälkeen kerättyyn Presidentinvaalit 2024 -kyselyaineistoon, jonka kerännyttä Taloustutkimus Oy:tä kiitämme yhteistyöstä. Teoksen kirjoittajat osallistuivat kyselyaineiston suunnitteluun. Kyselyaineiston keräämisen mahdollisti Suomen Akatemian rahoitus vuosiksi 2020–2024 hankkeelle *Presidentit vallan kahvassa: vertaileva tutkimus poliittisesta johtajuudesta ja poliittisen järjestelmän legitimitetistä* (hankenumero 333013). Tapio Raunio johti kyseistä akatemiahanketta ja Maarika Kujanen toimi hankkeessa väitöskirjatutkijana.

Ennen kaikkea kiitämme teoksen kirjoittajia heidän sitoutumisestaan kirjaprojektiin. Teoksen kirjoittajat ovat Tampereen ja Helsingin yliopistoista ja he omaavat laajan asiantuntemuksen niin vaaleista, puolueista, presidenteistä ja poliittisista järjestelmistä kuin median roolista politiikassa. Kiitos Aino Tiuhonen, Sami Borg, Veik-

ko Isotalo, Jaakko Hillo, Mikko Mattila, Åsa von Schoultz, Josefina Sipinen, Lisbeth Laine, Elina Kestilä-Kekkonen, Risto Niemikari, Pekka Isotalus, Esko Nieminen ja edellä mainitussa akatemiahankkeessa myös mukana ollut Vesa Koskimaa.

Tampereen yliopiston valtio-opin opiskelijat Salla Toiviainen ja Vilma Tossavainen auttoivat kampanja-aineiston keräämisessä ja käsikirjoituksen viimeistelyssä. Josefina Sipinen ja Veikko Isotalo puolestaan auttoivat kyselytutkimusaineiston painokertoimien laskemisessa. Lisäksi haluamme mainita Tampereen yliopistossa yhteistyössä Pekka Isotaluksen kanssa järjestetyn presidentinvaaleja 2024 käsitelleen luentokurssin, joka osaltaan vaikutti tämän teoksen syntymiseen. Kurssilla vierailleet luennoitsijat ja asiantuntijat tutkijoista median edustajiin ja politiikan ammattilaisiin tarjosivat kiinnostavia näkökulmia vaaleihin ja presidentti-instituutioon. Lopuksi kiitämme lämpimästi teoksen kustantajaa Tampere University Pressiä sekä vertaisarvioitsijoita hyödyllisistä kommentteista käsikirjoitukseemme.

Tampere, 30.5.2025

Maarika Kujanen ja Tapio Raunio

1

Johdanto

Kampanjointia turvallisuus edellä, sovittelevassa hengessä

Maarika Kujanen & Tapio Raunio

Johdanto

Vuoden 2024 presidentinvaalit käytiin tammi-helmikuussa 2024 poikkeuksellisessa tilanteessa – maailma toipui vielä koronapandemiasta, Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa hallitsi ilmapiiriä Euroopassa, Suomi oli liittynyt Natoon, ja kevään 2023 eduskuntavaalien jälkeen muodostetun oikeistohallituksen politiikka jakoi vahvasti kansaa. Vaalien ennakoasetelmat olivat muutenkin jännittävät, sillä edessä oli uuden presidentin valinta Sauli Niinistön 12 vuotta kestäneen toimikauden jälkeen. Verrattuna edellisiin, vuoden 2018 presidentinvaaleihin, joissa Niinistö oli selvä enakkosuosikki ja tulikin historiallisesti valituksi jo ensimmäisellä kierroksella, tilanne vuoden 2024 vaaleissa oli aidosti auki. Lopulta suurilta yllätyksiltä kuitenkin vältyttiin, ja vaalit käytiin pitkälti *turvallisuus edellä, sovittelevassa hengessä*.

Tässä kirjassa analysoidaan vuoden 2024 presidentinvaaleja. Tarkastelun kohteina ovat ehdokasvalinta, median rooli, sekä kansalaisten näkemykset presidentin asemasta. Empiirisesti kirjan luvut nojaavat ensisijaisesti vaalien jälkeen kerättyyn Presidentinvaalit 2024 -kyselytutkimusaineistoon (Kujanen & Raunio 2025). Eduskuntavaaleihin verrattuna presidentinvaalit ovat jääneet tutkimuksellisesti paitsioon. Vuosituhannen alusta lähtien jokaisista eduskuntavaaleista on julkaistu laajaan kyselyaineistoon perustuva tutkimusraportti, mutta tuoreemmista presi-

dentinvaaleista vain vuoden 2006 vaaleista tuotettiin viestinnän ja politiikan tutkijoiden yhteistyönä teos, joka painottui enemmän media-aineistoihin (Isotalus & Borg 2007). Toivommekin teoksemme ja kyselyaineistomme johtavan jatkossa systemaattisempaan tutkimukseen niin maamme presidentinvaaleista kuin laajemmin presidentti-instituutiosta.

Kirjan johdantoluvussa esittelemme presidentinvaalien vaalijärjestelmän, vuoden 2024 vaalien asetelmia, sekä taustoitamme presidentin roolia Suomessa. Lisäksi luomme katsauksen ehdokasasettelun ja kampanjoinnin eri vaiheisiin, kertaamme vaalin ensimmäisen ja toisen kierroksen tulokset ehdokasvalinnan ja äänestysaktiivisuuden osalta, ja vertaamme niitä vuosien 1994–2018 presidentinvaalien tuloksiin. Luvun lopussa esittelemme kirjan rakenteen, päähavainnot sekä käytetyt aineistot.

Presidentinvaalit Suomessa

Vanha ja uusi vaalitapa

Suomen tasavallan presidentti valitaan kuudeksi vuodeksi kerrallaan, korkeintaan kahdeksi perättäiseksi toimikaudeksi. Vaali on välitön kansanvaali, jossa eniten ääniä saanut ehdokas voittaa. Mikäli kukaan ehdokkaista ei saa ensimmäisellä kierroksella yli puolta annetuista äänistä, järjestetään toinen kierros. Ehdokkaita voivat asettaa puoluekisteriin merkityt puolueet sekä 20 000 äänioikeutetun perustamat valitsijayhdistykset.

Nykyinen vaalitapa otettiin käyttöön vuonna 1994. Alexander Stubb on neljäs suorilla vaaleilla valittu presidentti Martti Ahtisaaren (1994–2000), Tarja Halosen (2000–2012) ja Sauli Niinistön (2012–2024) jälkeen. Ennen vuotta 1994 käytössä oli valitsijamiesvaali, joissa yleisillä vaaleilla valitut 300 valitsijamiestä (vuosien 1981 ja 1988 vaaleissa 301 valitsijamiestä) valitsivat presidentin. Itsenäisen Suomen historiassa tunnetaan kuitenkin poikkeuksia presidentin valitsemiseksi. Eduskunta valitsi ensimmäisen presidentin vuonna 1919 ja täten valitsijamiesvaalitapaa hyödynnettiin ensimmäisen kerran vuonna 1925. Vuonna 1940 vaalin suorittivat vuoden 1937 valitsijamiehet Kyösti Kallion sairastuttua, ja tämä johti Risto Rytin valintaan toimikauden loppuajaksi. Sotatilan vuoksi myös vuoden 1943 vaalin suorittivat vuoden 1937 valitsijamiehet ja Ryti valittiin jälleen presidentiksi, tällä kertaa kuudeksi vuodeksi. Vuonna 1944 Rytin erottua eduskunta säätöi poikkeuslain marsalkka Carl Gustaf Mannerheimin valitsemiseksi, ja vuonna 1946 säädettiin poikkeuslaki siten, että eduskunta valitsisi presidentin Mannerheimin toimikauden loppuajaksi. Vuonna 1950 palattiin valitsijamiesvaalikäytäntöön ja sitä jatkettiin aina vuoteen 1973 saakka, jolloin Urho Kekkosen toimikautta pidennettiin poikkeuslailla neljäksi vuodeksi. Kyseistä poikkeuslakia ja vallan keskittymistä Kekkoselle voidaan pitää demokratian kannalta hyvin ongelmallisina.

Kekkosen neljännesvuosisadan toimikauden jälkeen yhteiskunnallinen ilmapiiri muuttui merkittävästi. Kuten Hallberg ja Martikainen (2017, 100) kuvasivat: ”Vuo-

den 1982 presidentinvaalit ja Mauno Koiviston valinta presidentiksi olivat näyttävä irtaantuminen aikaisemmasta aikakaudesta. Liikkeelle panevina voimina olivat yhteiskunnan rakenne- ja arvomuutokset sekä Kekkoeseen henkilöityneen pitkän kauden kasaamat muutospaineet ja -mahdollisuudet. Näillä vaaleilla oli yhteiskunnallinen ja poliittinen 'tilaus'. Vaikka käytössä oli vielä valitsijamiesvaali, vuoden 1982 vaaleja kuvattiin "kansanvaaliksi" henkilöityen Koivistoon, joka näyttäytyi Kekkonen vastakohtana (ks. esim. Hallberg ym. 2009, 294; Tiihonen 2013, 331).

1980-luvun valtiosääntökeskustelussa nousivat esiin niin presidentin vallan karsiminen kuin siirtyminen suoriin presidentinvaaleihin. Vuonna 1987 vaalitapaan tehtiin kaksi muutosta. Valitsijamiehet saivat siitä lähtien äänestää presidentiksi ainoastaan virallisia, ennen valitsijamiesvaaleja asetettuja presidenttiehdokkaita. Lisäksi äänestäjille annettiin kaksi ääntä: toisella äänestettiin valitsijamiestä ja toisella suoraan presidenttiehdokasta. Jos joku ehdokkaista saisi yli puolet suoraan ehdokkaalle annetuista äänistä, hän tulisi valituksi. Jos ei, siirtyisi presidentin valinta entiseen tapaan valitsijamiehille. Kyseistä vaalitapaa käytettiin vain vuoden 1988 vaaleissa, joissa Koivisto sai 47,9 prosenttia äänistä ja presidentin valinta jäi täten valitsijamiehille.

Keskustelut vaalittavan uudistamiseksi olivat pitkään esillä ennen varsinaista muutosta (ks. esim. Hirvikallio 1958). Sopivasta vaalittavasta ei ollut poliittista yksimielisyyttä ja ehdotuksia oli aina välittömästi kansanvaalista eduskunnan suorittamaan valintaan ja valitsijamiesvaalin eri variaatioihin. Suoran kansanvaalin hyötyinä pidettiin ensisijaisesti kansan tahdon toteutumista ja vaalin läpinäkyvyyttä. Esimerkiksi Lauri Relanderin ehdokkuus ja valinta vuoden 1925 vaaleissa oli kansalle suuri yllätys. Relander tuli mukaan kilpailuun vasta viime hetkellä, niin kutsuttuna "mustana hevosenä". Läpinäkyvyyden kannalta ongelmallista oli, etteivät valitsijamiehet olleet velvollisia äänestämään ennalta ilmoitettuja ehdokkaita. Vasta-argumentit puolestaan liittyivät uusintavaalin todennäköisyyteen ja sen myötä syntyvään vaaliväsymykseen. Uusintavaalin osalta ehdotettiin toisen vaalikierroksen lisäksi eduskunnan tai valitsijamiesten suorittamaa valintaa.

Vuonna 1991 vaalijärjestelmä muutettiin kaksivaiheiseksi suoraksi kansanvaaliksi ja vuodesta 1994 alkaen presidentit on valittu uudella vaalittavalla. Uusi vaalitapa toi uudenlaisia piirteitä vaalin kulkuun. Ehdokasasettelusta ja vaalitaistosta tuli läpinäkyvämpi, sillä valitsijamiesten kokouksissa puolueet olivat aina neuvotelleet, miten kokouksessa enemmistöön vaadittava koalitio voitiin saavuttaa (Häikiö 1993). Median rooli korostui ja julkiset vaalikampanjat pitkittyivät. Ehdokkaiden tuli pyrkiä vakuuttamaan äänestäjiä yli puoluerajojen. Toisaalta suorat vaalit ja niiden ehdokasasettelu tuovat mukanaan uusia haasteita, kuten poliittisesti repivämpiä kampanjoita (Tavits 2009) tai taktista äänestämistä (ks. luku 4).

Euroopassa välitön kansanvaali on yleisin tapa valita presidentti, ja useimmissa niin sanotuissa puolipresidentiaalisissa valtioissa on käytössä vastaava kaksivaiheinen vaalijärjestelmä. Suoraa kansanvaalia hyödynnetään niin vahvemmillä valtaoikeuksilla varustettujen presidenttien (esimerkiksi Ranska, Romania ja Liettua) kuin puhtaammin edustuksellisten presidenttien (esimerkiksi Irlanti ja Itävalta) valin-

nassa (Passarelli & Bergman 2023). Muita käytäntöjä presidentin valitsemiseksi ovat esimerkiksi maan parlamentin suorittama valinta kuten Virossa. Kansainvälisesti vertailluna Suomen kuuden vuoden pituinen presidentin toimikausi on melko pitkä, sillä yleisin pituus toimikaudelle on viisi vuotta, kuten esimerkiksi Ranskassa, Liettuassa, Puolassa, Portugalissa ja Romaniassa. Toimikausien määrä on kuitenkin yleisesti rajattu kahteen.

Presidentin valtaoikeudet

Vaalitavan lisäksi Suomen presidentti-instituutiota on uudistettu merkittävästi myös presidentin valtaoikeuksien osalta. Tutkijoiden keskuudessa laajasti hyödynnetyn määritelmän mukaan puolipresidentiaalisessa (englanniksi *semi-presidentialism*) järjestelmässä on sekä suorilla vaaleilla valittu presidentti että parlamentin luottamuksesta riippuva, pääministerin johtama hallitus (Elgie 1999; Åberg & Sedelius 2020). Elgien määritelmä ei täten huomioi presidentin valtaa, vaan sen ytimessä on vaatimus presidentin valitsemisesta suorilla vaaleilla (ks. luku 7). Tämän yksinkertaisen määritelmän valossa Suomi on selkeästi Euroopan vanhin puolipresidentiaalinen valtio, sillä kyseinen hallitusmuoto omaksuttiin heti itsenäistymisen jälkeen vuoden 1919 perustuslailla. Nykyään puolipresidentiaalinen järjestelmä on Euroopan yleisin hallitusmuoto, mutta maiden välillä on suurta vaihtelua siinä, kuinka paljon perustuslaillista tai todellista vaikutusvaltaa presidentillä on (Anckar 2022). Ranskassa presidentti on selkeästi maan poliittinen johtaja, kun taas useissa maissa, esimerkiksi Irlannissa, Itävallassa ja Sloveniassa, presidentti on lähinnä seremoniallinen instituutio.

Valtioiden perustuslait jättävät yleensä presidentin vallankäyttöön liikkumavaraa. Vuoden 1919 perustuslain mukaan ylin valta Suomessa kuului presidentille. Toiseen maailmansotaan asti presidentti oli kuitenkin hallituksen varjossa, kun taas varsinkin Kekkonen pitkän valtakauden aikana valta keskittyi erittäin vahvasti presidentille. 1980-luvulla alkanut poliittisen järjestelmämme parlamentarisointi tuleekin nähdä pitkälti vastareaktionä Kekkonen valtakaudelle. Niin Kekkonen seuraaja Koivisto kuin selkeä enemmistö puolueista ja kansanedustajista kannattivat presidentin vallan heikentämistä. Vuoden 2000 perustuslaki pohjautuikin 1980-luvun lopulta alkaen toteutettuihin perustuslain muutoksiin, huolelliseen valmisteluun ja laajaan parlamentaariseen enemmistöön.

Hallitusta muodostettaessa presidentin valta rajoittuu nykyään vain eduskunnan valitseman pääministerin ja hallituksen muodolliseen nimittämiseen, kun taas puolueet vastaavat hallitusneuvotteluista. Presidentti ei voi enää hajottaa eduskuntaa tai pakottaa hallitusta eroamaan, vaan hallituksen ero tapahtuu pääministerin aloitteesta. Hallitukset ovat siten nykyään riippuvaisia eduskunnan eivätkä presidentin luottamuksesta kuten Kekkonen valtakaudella. Lakien säätämiseen presidentti ei osallistu, ja presidentin nimitysvaltakin on hyvin rajallinen. Täten presidentillä ei käytännössä ole perustuslaissa määriteltyä sisäpoliittista valtaa. Presidentti on puolustusvoimien ylipäällikkö, mutta ulkopolitiikkaa hän johtaa yhteistoiminnassa hallituksen kanssa. Euroopan unionin (EU) jäsenyys oli merkittävä syy

heikentää presidentin ulkopoliittista roolia, sillä ilman perustuslain muuttamista presidentti olisi edustanut Suomea unionissa. EU-politiikka kuuluuikin hallituksen toimivaltaan, mikä kallistaa myös ulkopoliittikan hoidossa vaakakupia hallituksen suuntaan. Ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa lukuun ottamatta Suomi on perustuslakiuudistuksen jälkeen parlamentaarinen järjestelmä (taulukko 1.1). Ulkopoliitikassa presidentin ja hallituksen yhteisjohtajuus nojaa vakiintuneisiin käytäntöihin, joiden ytimessä on hallituksen ulko- ja turvallisuuspoliittisen ministerivaliokunnan ja presidentin yhteiskokoukset (ns. TP-UTVA).

Presidentin ja hallituksen yhteistoiminta on mielletty puolipresidentiaalisten valtioiden haasteeksi. Erityisesti epävakammissa maissa kuten Romaniassa presidentin ja pääministerin erimielisyydet ovat johtaneet repiviin julkisiin riitoihin. Erimielisyyksien taustalla ovat joko toimivaltakiistat tai ideologiset erot – näkemyserot ovatkin todennäköisempiä, mikäli presidentti ja pääministeri edustavat eri puoluetta (ns. *cohabitation*).¹ Yleensä julkiset kamppailut ovat saaneet alkunsa rajallisilla valtaoikeuksilla varustettujen presidenttien pyrkimyksistä laajentaa reviiriään tai puuttua hallituksen politiikkaan (Sedelius & Mashtaler 2013; Elgie 2018; Raunio & Sedelius 2020; Yan 2021). Presidentti Halosen kaudella hallitus ja presidentti olivat useaan otteeseen erimielisiä niin nimitysasioissa kuin Eurooppa-politiikassa. Tilanteen selkiyttämiseksi vuonna 2012 voimaanastuneet perustuslain muutokset kavensivat entisestään presidentin valtaa näissä kysymyksissä. (Arter 1999; Nousiainen 2001; Paloheimo 2002; 2003; 2017; Jyränki & Nousiainen 2006; Hallberg ym. 2009; Tiihonen ym. 2013; Raunio & Sedelius 2020.)

¹ Ranskassa *cohabitation*-jaksot vaikeuttivat siinä määrin päätöksentekoa, että presidentin toimikautta lyhennettiin seitsemästä viiteen vuoteen 2000-luvun alussa. Uudistuksen seurauksena maan parlamenttivaalit järjestetään heti presidentinvaalien jälkeen. *Cohabitationin* todennäköisyys väheni, sillä parlamenttivaalien tuloksen ennakoitiin heijastelevan presidentinvaalien tulosta. Näin onkin tapahtunut kaikissa uudistuksen jälkeisissä vaaleissa.

Taulukko 1.1 Presidentin toimivallan kehitys Suomessa.

Tehtävä	Vanha valtiosääntö, 1919–1980	Vanha valtiosääntö, 1990-luvun lopulla	Vuoden 2000 perustuslaki	Vuodesta 2012
Yleinen toimivalta	presidentti	presidentti	hallitus	hallitus
Hallituksen muodostaminen	presidentillä itsenäiset valtaoikeudet	presidentti eduskunnassa olevia puolue-ryhmiä kultuaan	eduskunta; presidentin rooli on puhtaasti muodollinen	eduskunta; presidentin rooli on puhtaasti muodollinen
Hallituksen erottaminen	eduskunta, pääministeri tai presidentti välillisesti hajottamalla eduskunnan	eduskunta tai pääministeri	eduskunta tai pääministeri	eduskunta tai pääministeri
Eduskunnan hajottaminen ja hajotusvaalien määrääminen	presidentti	presidentti pääministerin aloitteesta	presidentti pääministerin aloitteesta	presidentti pääministerin aloitteesta
Hallituksen esitysten antaminen	presidentti voi muuttaa	presidentti voi muuttaa	presidentin valta asiallisesti eliminoitu	presidentin valta asiallisesti eliminoitu
Presidentin veto-oikeus lakien säätämisessä	presidentti voi siirtää yli seuraavien vaalien	presidentti voi siirtää seuraaville valtiopäiville	eduskunta voi välittömästi kumota presidentin veton	presidentillä ei ole veto-oikeutta; erimielisyyden satutuessa eduskunta päättää
Asetuksenanto-oikeus	presidentti ja hallitus	presidentti ja hallitus	hallitus	hallitus
Ulkopolitiikan johtaminen	presidentti	presidentti	presidentti yhteistoiminnassa hallituksen kanssa	presidentti yhteistoiminnassa hallituksen kanssa; erimielisyyden satutuessa eduskunta päättää
EU-politiikka		hallitus	hallitus; EU-huipukokous-edustuksesta ei selviä säädöksiä	hallitus; pääministeri edustaa Suomea EU:n huipukokouksissa
Puolustusvoimien ylipäällikkyyys	presidentti	presidentti	presidentti	presidentti
Virkahenkilöiden nimittäminen	presidentti nimittää huomattavan osan virkahenkilöistä; hallitus ja ministerit nimittävät loput	presidentin nimitysvaltaan kuuluvien virkojen määrää on huomattavasti vähennetty	presidentti nimittää vain pienen määrän ylimpiä virkahenkilöitä	presidentin nimitysvalta rajoitettu entistäkin pienempään joukkoon ylimpiä virkahenkilöitä

Lähde: Alkuperäinen taulukko Paloheimo (2017, 163–164), jota on muokattu eräiden termien osalta.

Presidentinvaalit 2024 -teos analysoi vaalien ehdokasvalintaa ja kampanjointia, median roolia sekä kansalaisten näkemyksiä presidentin asemasta. Samalla se tarjoaa uusia avauksia Suomen presidentti-instituution arviointiin.

Vaalikampanjoissa korostuivat Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa ja tuore Nato-jäsenyys, mutta keskustelut liikkuivat myös sisäpolitiikan teemoissa, jotka eivät kuulu presidentin toimivaltaan. Ehdokkaat varoivat tekemästä irtiottoja ja vaalit käytiin pitkälti sovittelevassa hengessä. Ehdokasvalinnassa korostuivat ehdokkaiden ulkopoliittinen kokemus, poliittinen tausta sekä heidän arvonsa. Jatkuva gallupien tulva hyödytti kärkiehdokkaita.

Kansainvälisessä vertailussa suomalaiset presidentit ovat poikkeuksellisen suosittuja. Suomalaiset toivovat presidentti-instituutiolta vakautta ja johtajuutta niin muodollisten valtaoikeuksien kuin toimintatyylin osalta. Vaikka presidentin muodollinen valta on rajallista, asema valtionpäänä, jännittynyt turvallisuusympäristö ja suuri kansansuosio mahdollistavat aktiivisenkin vaikutusvallan.

ISBN 978-952-359-069-4

 TAMPERE
UNIVERSITY
PRESS

